

УДК 327

DOI <https://doi.org/10.30970/PPS.2023.48.25>

РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКА ВІЙНА ЯК ПЕРЕЛОМНИЙ МОМЕНТ СВІТОВОГО ПОРЯДКУ: КРИЗА ЕФЕКТИВНОСТІ СВІТОВОЇ СИСТЕМИ БЕЗПЕКИ

Олексій Буряченко

*Національний авіаційний університет,
кафедра соціології та політології
просп. Любомира Гузара, 1, 03058, м. Київ, Україна
<https://orcid.org/0000-0001-5308-2570>*

У статті аналізується та розглядається питання російсько-української війни як переломного моменту світового порядку. Дослідження наукових позицій, думок, поглядів, аналіз аналітичних звітів, положень, документів, міжнародних угод, законодавчих актів дало можливість автору прийти до висновку, що проблема забезпечення світового балансу та безпеки залишається однією з найважливіших і дискусійних для світової спільноти у XXI сторіччі. А саме питання щодо ролі Організації Об'єднаних Націй у світових політичних процесах, враховуючи, що геополітична структура світу ускладнюється і політичній арені з'являються нові центри сили.

Автором також, зауважено, що російсько-українська війна стала тим останнім фактором, який розкрив всю недієвість, фантомність та забюрократизованість нинішньої світової системи безпеки. Російсько-українська війна змусила провідних світових акторів до розуміння, що наявна система світової безпеки потребує змін. Вона не може далі існувати в такому стані коли країна, яка є членом РБ ООН, є ядерною країною, нападає на демократичну вільну країну, є визнаним агресором, є стороною конфлікту і ветеу рішення РБ ООН, пов'язані з розв'язанням цього конфлікту, шантажує світ ядерною зброєю, і є ядерним терористом (захоплює АЕС іншої країни).

Автор звертає увагу, що серед світових акторів постає питання – як найбільш розумно та ефективно керувати цим більш складним новим світом? На переконання автора, повинна бути запропонована зовсім нова архітектура світової системи безпеки, яка б дійсно відповідала викликам та загрозам нового світового порядку. Прагнення деяких світових акторів зберегти ООН при точковому реформуванні її структури та РБ ООН – уже замало. Дії Росії в Україні показали повну нездатність ООН та її органів до вирішення такої складної континентальної кризи – як російсько-українська війна. На думку автора, саме Україна, яка опинилася в епіцентрі нападу РФ, як ядерної країни на неядерну країну і у відношенні якої були порушені всі гарантії безпеки надані ключовими геополітичними гравцями, має беззаперечне право на пропозиції світовому товариству свого бачення нової архітектури світової системи безпеки, зокрема над створенням нового безпекового сегмента по контролю над ядерною зброєю та іншими загрозами масового ураження.

Ключові слова: російсько-українська війна, світова система безпеки, нова архітектура світової системи безпеки, Організація Об'єднаних Націй, Рада Безпеки ООН, Україна, РФ, реформа ООН.

Вступ. Історія світової політики не залишає сумнівів у тому, що конфлікти є трансформуючою силою. Щоразу з війни виникає новий світовий порядок, нова архітектура світової безпеки. Переможці диктують умови миру, і створюють нові механізми для світового балансу. Російсько-українська війна – це час трансформації світового порядку, принаймні у тому вигляді, в якому він був з моменту закінчення Другої світової війни. Як відмічає, Гі-Вук Шин, – «Вторгнення Росії в Україну викликало геополітичну бурю, яка провокує сейсмічні зрушення в міжнародному порядку. Цей конфлікт, який порівнюють із вторгненням нацистської Німеччини в Україну у 1941 році, стає найбільшою та найруйнівнішою

війною в Європі з часів закінчення Другої світової війни. Зараз важко передбачити, як ця війна змінить міжнародний порядок. Однак майже напевно російсько-українська війна стане важливим поворотним моментом, як холодна війна почалася в 1945 році, а ера глобалізації почалася з розпадом Радянського Союзу в 1991 році» [1].

Дослідники наголошують на впливі та наслідках, які має російсько-українська війна для світової міжнародної системи. «Хоча вільний світ твердо стоїть за відновлення суверенітету України у її міжнародно визнаних кордонах, – зауважує М. Терліковскі, – завдання не буде ні легким, ні швидким. Одне можна сказати, напевно: коли бойові дії припиняться, старий світовий порядок залишиться в підручниках історії. Тільки наполегливість вільного світу у захисті парадигми, що всі держави вільні у самовизначенні, може гарантувати, що новий порядок залишиться демократичним»; «Вторгнення Росії в Україну має два основні наслідки для міжнародної системи. По-перше, світ повертається до воєнізованої двоблокової системи, що нагадає час холодної війни. (...) По-друге, світ набув епохи деглобалізації. Сполучені Штати та їхні союзники відмовляються від економічної взаємозалежності з Китаєм і прагнуть уповільнити технологічний прогрес Китаю. Глобальні ланцюжки постачання перебудовуються. У Сполучених Штатах двопартійна підтримка лібералізації торгівлі скоротилася на користь протекціонізму та промислової політики. Дні розширення вільної торгівлі та поглиблення глобальної взаємозалежності в найближчому майбутньому минули». С. Єнел, наголошує на тому, що «вторгнення Росії до України є переломним моментом. Агресія вже змінила багато аспектів міжнародних відносин. Це тривожний сигнал, який надає НАТО нову мету. Фінляндія та Швеція, давно нейтральні країни, подали заявки на членство в НАТО. За іронією долі, вторгнення президента Путіна та мрія про створення нової Російської імперії призвели до розширення НАТО. Крім того, ЄС позбувся свого заціпеніння та отримала нову перспективу розширення, яке тривалий час було призупинено, хоча постійні зусилля щодо розширення на Балканах тривали. У відповідь на війну було створено Європейське політичне співтовариство, до якого входять члени ЄС та країни, які не входять до ЄС. Вторгнення також зірвало завісу з так званої військової могутності Росії. Крім того, війна продемонстрував розрив між Заходом та тим, що називається рештою. Багато країн не підтримали Росію, але й не засудили її вторгнення. Для низки країн Африки, Азії та Близького Сходу ситуація в Україні не є пріоритетною. Це сумно, тому що Росія діє всупереч встановленим нормам і є поверненням до минулого, коли сила була виправдана». Єнел звертає увагу на те, що «значення Організації Об'єднаних Націй та подібних організацій, створених після 1945 року, ставиться під сумнів. Війна, розв'язана членом Ради Безпеки ООН, показує, наскільки неефективними є міжнародні інститути. Через цю інерцію було створено спеціальні групи, такі як I2U2 – Індія, Ізраїль, Об'єднані Арабські Емірати та Сполучені Штати, – які надали нового змісту іншим, таким як тристороння угода про безпеку Австралії, Сполученого Королівства та США та неофіційний чотиристоронній діалог з питань безпеки за участю Австралії, Індії, Японії та США [2].

Отже ми можемо обґрунтовано зауважити, російсько-українська війна стала тим останнім фактором, який розкрив всю недієвість, фантомність та забюрократизованість нинішньої системи світової безпеки, що, в свою чергу вплинуло на світових акторів та змусило задуматися над відповідністю Організації Об'єднаних Націй, яка за наслідками Другої світової війни була створена для забезпечення – «Підтримувати міжнародний мир та безпеку. ∞ Здійснювати міжнародне співробітництво в сфері розв'язання міжнародних проблем економічного, соціального, культурного та гуманітарного характеру й у заохоченні та розвитку поваги до прав людини й основних свобод для всіх, без розрізнення

раси, статі, мови та релігії. <> Бути центром для узгодження дій націй у досягненні цих загальних цілей» [3].

Тому **метою статті** є спроба дослідити та проаналізувати питання російсько-української війни як переломного моменту світового порядку, зокрема думки та погляди на зауважену проблему, а також проаналізувати позиції, наукові думки щодо кризи ефективності нинішньої світової системи безпеки, а також формування нової архітектури світової безпеки.

Виклад основного матеріалу. Минуло вже більше 70-ти років після закінчення Другої світової війни та прийняття союзними державами найважливішого рішення про заснування універсальної міжнародної організації – Організації Об'єднаних Націй, завданням якої було визначено – порятуюнок прийдешніх поколінь від лих війни. Створення цієї організації було відповіддю викликам фашизму, який поставив найсерйозніші проблеми перед людством, головною з яких стало збереження миру та безпеки на планеті. Саме ця проблема стала основною для створеної в рамках ООН Ради Безпеки як органу на який покладено завдання – збереження та забезпечення міжнародного миру та безпеки. І до якого сьогодні, враховуючи дії Росії в Україні є багато питань.

Зазначимо, на тлі війни, яку Росія розпочала проти України у 2014 році, повномасштабна фаза вторгнення, якої відбулася 24 лютого 2022 року, заклики про недовірність архітектури світової безпеки, а саме ООН та її органів, лунають все гучніше. Як зауважують дослідників та ряд міжнародних інститутів, російсько-українська війна стала тим переломним моментом міжнародного порядку після якої нинішня світова система безпеки не може більше існувати в такому вигляді.

Приведемо ряд думок, поглядів та позицій провідних зовнішньополітичних інститутів щодо зауваженої проблеми: «Війна в Україні, можливо, становить найбільшу загрозу миру в усьому світі з часів холодної війни. Ця війна поставила під сумнів ефективність та впевненість у багатосторонності, в центрі якої знаходиться ООН, як якоря глобального управління світовим порядком. (...) Організація Об'єднаних Націй стоїть на роздоріжжі. На відміну від своєї попередниці, Ліги Націй, вона вистояла і за сімдесят п'ять років свого існування як найбільш представницька глобальна багатостороння організація досягла багатьох успіхів. Однак сьогодні вона стикається з низкою проблем, включаючи роздуту бюрократію, роз'єднаність та геополітичне суперництво між постійними членами Ради Безпеки. Ці та інші проблеми послаблюють її ефективність, і підривають актуальність. Реформа ООН стояла на порядку денному з моменту створення організації у 1945 році. Найбільша проблема, що стоїть перед організацією, – проблема, через яку вона неодноразово позбавляла її можливості вживати рішучих заходів щодо критичних глобальних питань, – це непоступливість постійних членів Ради Безпеки. Таким чином, реформування Ради Безпеки, щоб він став більш інклюзивним, представницьким, прозорим та ефективним, а також продемонстрував тіснішу співпрацю та досягнення консенсусу, як і раніше, має вирішальне значення для загального успіху Організації Об'єднаних Націй» (С. Heen, *Interim Director General, Nigerian Institute of International Affairs, Nigeria*) [4]; «Ця ситуація вимагає від усього світу нових зусиль щодо припинення українського конфлікту. На даний момент більшість наслідків конфлікту визначається в рамках його впливу на європейський та західний безпековий порядок. Але криза торкається політичних та економічних структур та інститутів у всьому світі. У цьому контексті слід розуміти наслідки за межами Заходу та вивчити, як може виглядати потенційне рішення. (...) Організація Об'єднаних Націй продовжує виступати за багатосторонність. Проте, оскільки майбутнє багатостороннього порядку перебуває під загрозою, Організація Об'єднаних Націй має бути готова

провести реальну реформу Ради Безпеки ООН. Рада Безпеки має відображати нинішні геополітичні реалії, реалії, що змінилися з моменту створення Організації Об'єднаних Націй у 1945 році» (*A. Sager, Chairman, Gulf Research Center, Saudi Arabia*); «Національні уряди та міжнародні інститути за останній рік не доклали достатніх зусиль для припинення війни чи відновлення міжнародного миру та безпеки. Ясно одне: світ не в змозі об'єднатися, щоб завадити ядерній наддержаві та постійному члену Ради Безпеки ООН вторгнутися до іншої країни. (...) Хоча Рада Безпеки ООН не працює, Організація Об'єднаних Націй все ще може діяти. Під час Суецької кризи, у розпал напруженості холодної війни 1956 року, саме Генеральна Асамблея ООН схвалила відправлення сил ООН» (*Y. Kudo, President, The Genron NPO, Japan*) [2]; «Для Нью-Делі важливо щоб глобальні інститути (ООН) краще відповідали сучасним глобальним реаліям. (...) Якщо реформи ООН зазнають невдачі, підхід Нью-Делі до Організації Об'єднаних Націй може значно змінитись у найближчі роки, оскільки Індія вважатиме за необхідне шукати рішення в інших місцях. І Індія була б не єдиною країною, яка це зробить» (*Harsh V. Pant, Director of Research, Observer Research Foundation, India*); «Дискусії про реформу ООН тривали десятиліттями, але не принесли особливого прогресу. (...) Озираючись назад, можна сказати, що найважливішою передумовою для ефективного глобального інституту може бути угода держав. Це стосується і Європейського концерну в дев'ятнадцятому столітті, і Ліги Націй після Першої світової війни, і Організації Об'єднаних Націй після Другої світової війни. За відсутності чіткої координації між державами будь-який міжнародний інститут стає нефункціональним чи паралізованим» (*Yu Tiejun, President, Institute of International and Strategic Studies, Peking University, China*) [4]; «Минуло сімдесят п'ять років з того часу, як було засновано Організацію Об'єднаних Націй, і її функціональність давалася взнаки щоразу, коли вона стикалася з кризою. Навіщо ще створювати інші інститути, такі як «Велика сімка», «Група двадцяти» чи БРІКС (Бразилія, Росія, Індія, Китай та Південна Африка)? Декілька разів Організація Об'єднаних Націй була більш-менш єдиною, коли одна або кілька країн одягали на себе мантію лідера. Організація Об'єднаних Націй за своєю суттю є відображенням світового порядку, а нині світового порядку немає. Організація може бути ефективною лише у тому випадку, якщо її члени готові діяти спільно» (*S. Yenel, President, Global Relations Forum, Turkey*) [2]; «Тушкові ситуації в Раді Безпеки, повільне реагування на кризи, відсутність легітимності, ресурси, що витрачаються, і складна бюрократія піддають його такій різкій критиці, що навіть його традиційні захисники займають все більш жорстку позицію. Це час підвищеної невизначеності та складності у міжнародних відносинах, а також дедалі більш запеклої геополітичної конкуренції між глобальними та регіональними державами. (...) Нова модель має зробити Організацію Об'єднаних Націй більш спроможною виявляти на ранньому етапі як кризи, так і нові можливості, і зрештою ефективно вирішувати їх, відновлюючи свій авторитет та легітимність» (*N. Pirozzi, Head of the European Union Program, Institute of International Affairs, Italy*) [4].

Отже, ми можемо зробити обґрунтований висновок система світової безпеки створена після Другої світової війни втрачає свою легітимність. Як влучно зауважив В. Сльченко, постійний представник України в РБ ООН (2016–2018 рр.), – «створена у 1945 році після Другої світової війни система колективної безпеки, яка базується на Статуті ООН, себе вичерпала. (...) Повинна бути запропонована зовсім нова конфігурація архітектури світової безпеки, яка б відповідала сучасним викликам кризових ситуацій світового політичного процесу та закрила питання «подвійних стандартів» [5]. Президент України Володимир Зеленський, також, неодноразово наголошував на невідповідності ООН меті та завданням, які були покладені на неї під час утворення, «Система ООН має бути негайно

реформована, щоб право вето не було правом вбивати. (...) Єдиною логічною альтернативою було б визнати неспроможність поради і «повністю розпуститися» [6].

11 листопада 2010 року під час засідання Генеральної Асамблеї ООН Голова Асамблеї Йозеф Дайсс, заявив, – «Сьогодні Генеральна Асамблея повернулася до давнього питання про реформу Ради Безпеки, розпочавши свої щорічні дебати, прагнучі знайти вихід із глухого кута між державами-членами з приводу того, як змінити те, що багато спікерів вважають найпотужнішим – і анахронічним – органом Організації Об'єднаних Націй. (...) Хоча більшість із майже 50 доповідачів погодилися з тим, що Рада може і повинна бути більш демократичною і представляти світ, що швидко глобалізується, в якому політичні та економічні центри змістилися за останні 25 років, думки делегацій, як і раніше, сильно розходяться щодо форми оновленої РБ ООН, особливо, наскільки великою вона має бути і які країни мають бути включені, якщо її буде розширено. Підкреслю, реформа Ради Безпеки є необхідною для підтвердження центральної ролі Організації Об'єднаних Націй у глобальному управлінні» [7]. 21 травня 2023 року Генеральний секретар ООН Антоніу Гутерріш під час виступу на саміті «Групи семи» у Хіросімі заявив, що вважає за необхідне реформувати Раду безпеки ООН, оскільки цей інститут відповідав світоустрою на момент свого формування в 1945 році. З того часу, на його думку, він застарів і став неефективним [8]. Ми можемо ґрунтовно зауважити, між заявами Дайсса і Гутерріша пройшло 13 років, а реформа РБ ООН продовжує залишатися на рівні заяв.

Зазначимо, Організація Об'єднаних Націй відстає від глобальних змін і не в змозі більше передбачати ризики, що виникають, в також адекватно вирішувати або пом'якшувати глобальні виклики. Необхідність реформування Організації Об'єднаних Націй назріла і зараз має вирішальне значення для забезпечення світової безпекової рівноваги. Разом з тим слід зауважити, дискусія про реформування ООН почалася ще до офіційного відкриття цієї організації. І наступні десятиліття проходили під гаслом «зусиль до реформування ООН». Але, незважаючи на спільне розуміння щодо реформування ООН, між різними державами та союзами постійно наростають розбіжності щодо того, як проводити цю реформу – пріоритети, масштаби, характер та цілі процесу. Як зауважують ряд світових акторів, першочергово у центрі реформи ООН має бути реформа РБ ООН. Вони звертають увагу на те, що РБ ООН, включаючи її постійний склад, має бути розширена, щоб забезпечити ширше регіональне представництво. Оскільки, за більш ніж півстолітню історію існування РБ ООН відбулися істотні зміни. Країни Азії та Африки, представлені на момент підписання Статуту ООН 12 державами, мають сьогодні понад 90 представників – членів ООН. Також, після закінчення холодної війни відбулися масштабні геополітичні трансформації, припинили своє існування ряд найбільших федеративних держав (СРСР, Югославія, Чехословаччина). До лідируючих та найвпливовіших держав приєдналися такі країни, як Індія, Індонезія, Бразилія, Нігерія та ін., а визнані відповідно до Статуту ООН «ворожими держави» Німеччина та Японія відмовилися від агресивної політики та по праву увійшли до найвпливовіших країн світу. Разом з тим, багато держав-членів ООН наполягають на непорушності основ та основних принципів організації, особливо її статуту.

Проте, зауважимо, у 1993 році було створено робочу групу з реформування РБ ООН, яка виділила п'ять основних позицій проведення реформи, зокрема питання регіонального розподілу місць [9]. Але по жодному з питань країни-учасники ООН домовитись так і не змогли. При розгляді пропозиції про збільшення числа країн-членів РБ ООН (як постійних, так і непостійних) «розкол» серед реформаторів виник при визначенні можливості використання права вето, яке багато хто сьогодні вважає стримуючим фактором розвитку міжнародного діалогу. Так, РФ вважала неприйнятним перегляд будь-яких повноважень

постійних членів РБ ООН, включаючи право вето. Потрібно відзначити, на стадії прийняття Статуту ООН звучали пропозиції щодо розширення складу РБ ООН, зокрема щодо надання державам постійного членства без урахування їхнього внеску у розгром фашизму. Звичайно, що на той час подібні пропозиції успіху не мали [10].

Уточнимо, РБ ООН була створена у 1946 році і є однією з першорядних структур Організації Об'єднаних Націй. Функції та повноваження РБ ООН були визначені Статутом Об'єднаних Націй, який набув чинності 24 жовтня 1945. Упродовж 1945–63 РБ ООН складалася з 11-ти країн, з яких 5 (США, СРСР, Велика Британія, Китай, Франція) були постійними членами із правом вето. Після збільшення кількості країн-членів ООН 1963 РБ ООН була розширена до 15-ти членів: 5-ти постійних та 10-ти непостійних членів, які обираються на 2 роки Генеральною Асамблеєю ООН (ГА ООН) за критеріями участі країн-кандидатів у підтриманні міжнародного миру та безпеки, досягненні інших статутних цілей ООН, а також відповідно до принципу справедливого географічного представництва від Північної і Південної Америки, Європи, Азії та Африки. Статут ООН уповноважує РБ ООН та надає право не лише розглядати актуальні питання міжнародної безпеки, а й приймати рішення щодо запровадження санкцій, проведення миротворчих операцій, організації заходів превентивної дипломатії. РБ ООН може рекомендувати ГА ООН прийняти нову державу до ООН або виключити з ООН державу, яка систематично порушує статутні норми та принципи міжнародного права. Для прийняття РБ ООН рішення необхідно 9 голосів (причому без вето постійних членів). Також, важливий аспект, у той час як інші органи ООН мають право давати рекомендації державам-членам з проблематичних питань, РБ ООН має повноваження приймати рішення, які підлягають обов'язковому виконанню. У деяких випадках, РБ ООН може вдатися до введення санкцій або навіть дозволити використання сили для підтримки або відновлення міжнародного миру і безпеки. Отже, ми можемо зробити висновок – РБ ООН це той орган, який тримає рівновагу складної архітектури світової безпеки [3]. І важливим викликом для цього інституту, є саме забезпечення світової безпекової рівноваги між світовими акторами.

Значимо, нестабільність сучасних світових політичних процесів провокує виникнення все частіших закликів до реформування РБ ООН. Підтвердженням цьому є позиції світових акторів, думки та погляди, дослідників, які ми навели раніше. В цілому вони наголошують – нинішня діяльність РБ ООН не спрямована на забезпечення мирного співіснування народів на планеті, вона спрямована виключно на захист своїх політичних інтересів [9]. І з цим не можна не погодитися, оскільки російсько-українська війна виявила та показала всі недоліки та проблеми РБ ООН, які потребували реформування ще у ХХ сторіччі.

В цій статті, ми хотіли б звернути увагу, на дві важливі події, які відбулися в кінці ХХ сторіччі, і на нашу думку, саме вони заклали підвалини до порушення світової безпекової рівноваги у ХХІ сторіччі та остаточного руйнування нинішньої архітектури світової системи безпеки, сформованої після Другої світової війни (1945 р.). Одна з таких подій, це розпад Радянського Союзу, що мало значні міжнародні наслідки. По-перше це спричинило утворення нових незалежних держав. По-друге, це докорінно змінило геополітичну систему світу, колишня рівновага сил порушилася. Зникли глобальна двосистемність (Схід – Захід, комунізм – капіталізм) і відповідно двополюсність у міжнародних відносинах (конфронтація по лініях СРСР – США, Варшавський Договір – НАТО). По-третє, розвалилася Ялтинська система перерозподілу Європейського континенту на сфери впливу переможців у Другій світовій війні, система, котра перетворилася на систему протистояння і конфронтації «західної демократії» і «табору соціалізму». По-четверте, зникнення загрози «експорту революції» кардинально змінило роль НАТО, основною метою створення якого

(4 квітня 1949 року) було стримування загрози радянській експансії в Європі після Другої світової війни. Забезпечення стабільності в Європі, врегулювання конфліктів, що виникають на етнічно-національному підґрунті, активна співпраця з ЄС, ОБСЄ, ЗЄС, Радою Європи тепер стали головними напрямками діяльності Північноатлантичного блоку [11].

Друга подія – введення Російської Федерації у Раду Безпеки ООН замість СРСР. Хоча після розпаду СРСР і утворилося 15 окремих незалежних держав, але саме Російська Федерація, менше ніж за місяць після підписання Біловезьких угод, 24 грудня 1991 року, офіційно посіла місце СРСР у Раді Безпеки ООН. Важко уявити, але цього могло й не статися. З юридичної точки зору те, що Російська Федерація має успадковувати всі міжнародні договори СРСР, не було очевидним. Чому саме вона, а не інша республіка колишнього Радянського Союзу повинна посісти це місце? Чому Росія взагалі має займати місце СРСР, а не вважатися новою державою? Ці та інші питання задавалися члени ООН та юристами Міжнародного суду. Отже, на той час питання про міжнародний статус Росії було дуже дискусійним на полях ООН. Тому Росії було важливо успадковувати постійне членство в Раді Безпеки ООН після розпаду СРСР. Оскільки, це місце в п'ятірці найсильніших і найвпливовіших країн світу поряд із США, Великобританією, Францією та КНР. У разі невдачі для Росії стало б проблемою не лише потрапити до Ради Безпеки, а й навіть отримати просте членство в ООН. Як згадують політики того періоду, важливу роль на ухвалення рішення на користь Росії частково вплинуло слово «продовжувач», яке було підказане американськими правниками, і яке, на той час президент Російської Федерації Борис Єльцин, вставив у послання Генеральному секретареві ООН. Тобто, був запропонований юридичний варіант, за яким суперечки щодо того, що належить Російській Федерації, а що ні, стали б безпредметними. Було запропоновано, щоб у заяві Росії до ООН про зміну назви країни, було зазначено, що Росія є продовжувачем Радянського Союзу. І країна-продовжувач автоматично отримувала всі права та обов'язки попередника, тому що юридично була тим самим об'єктом міжнародного права. Визнання Росії продовжувачем СРСР перетворювало процедуру в ООН із великої геополітичної проблеми на просту зміну таблички [12]. На питання про міжнародний статус Росії, зокрема, вплинуло Рішення Ради Глав Держав Співдружності Незалежних Держав, яке було підписане 21 грудня 1991 року в Алма-Аті, де держави-учасниці СНД документально підтвердили своє бажання бачити Російську Федерацію продовжувачем СРСР, а себе повноправними членами ООН [13]. З огляду на цю позицію Міжнародний суд вирішив залишити врегулювання питання на розсуд Організації, і провідні країни світу вирішили його на користь Росії. Однак, в цьому питанні є певна юридична колізія. Станом на момент написання листа Борисом Єльциним до Генерального Секретаря ООН юридично ще існував СРСР, а от Російської Федерації не існувало. Російську Радянську Федеративну Соціалістичну Республіку парламент перейменував на Російську Федерацію 25 грудня, але тогочасний російський конституційний суд назвав рішення парламенту неконституційним. Лише після внесення необхідних змін в конституцію у травні 1992 року офіційно з'явилася Російська Федерація. Слід зауважити, що в Статуті ООН не має згадки про Російську Федерацію, її не має навіть в статті 23 Статуту ООН, де перелічені постійні члени Ради безпеки ООН (там згадується СРСР, який припинив існування у 1991 році) [14].

Зазначимо, війна Росії проти України 2014 року суттєво змінила картину світу та зумовила тектонічні зсуви у сприйнятті безпеки, а також відповідні зміни механізмів її забезпечення, реагування на кризи різного походження та їх врегулювання. Крім того, війна висвітлила серйозні проблеми в системах глобальної і регіональної безпеки. Але, разом з тим, російсько-українська війна стала наслідком більш масштабного процесу, що

розпочався після розпаду СРСР, як було зауважено раніше. А саме, коли світова система безпеки не була скоригована враховуючи зникнення такого великого геополітичного гравця на світовій арені, як СРСР, який до того ж був однією із двох країн біполярної Ялтинсько-Потсдамської системи. Замість якого просто із мовчазної згоди провідних світових акторів була поміняна табличка із СРСР на Росію. Потрібно зазначити, складність російсько-української війни, також, в тому, що на Україну напала країна, яка по-перше є членом РБ ООН; по-друге Росія, це країна, яка володіє ядерною зброєю (за даними Федерації американських вчених у 2021 році на озброєнні Росії було 5977 ядерних боеголовок, що є найбільшим запасом ядерних боеголовок у світі); по-третє, саме Росія була одним із гарантів Меморандуму про гарантії безпеки у зв'язку з приєднанням України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї (Будапештський меморандум) [15].

Таке грубе порушення Росією всіх можливих міжнародних правил і норм свідчить про те, наскільки умовний та національно-суб'єктивний характер має нормативна база світового порядку. Її напрацьовують і міжнародній спільноті пропонують переможці світових катаклізмів, однак вона є обов'язковою для всіх, окрім них самих. І сила примусу може бути застосована ними до кожного члена світової спільноти, окрім них самих. Показовим свідченням цього є принцип використання права вето у Раді Безпеки ООН – його практично неможливо застосувати у випадках, коли учасниками міжнародних конфліктів є її члени. І це ми бачимо зараз на прикладі російсько-української війни. Якби Росія не була членом Ради Безпеки ООН і не мала б ядерної зброї, до неї, наприклад, було б застосовано, як свого часу до Іраку, ряд обов'язкових до виконання рішень РБ ООН.

Уточнимо, агресія Іраку проти Кувейту (2 серпня 1990 рік) була засуджена в усьому світі. 2 серпня Рада Безпеки ООН прийняла резолюцію № 660, у якій засудила іракське вторгнення в Кувейт і вимагала «негайно і без жодних попередніх умов» вивести всі іракські війська з Кувейту. Рада Безпеки ООН закликала сторони розпочати «негайні, інтенсивні переговори для вирішення існуючих між ними розходжень». Економічні санкції щодо Іраку були введені 6 серпня 1990 відповідно до резолюції Ради Безпеки ООН № 661. РБ ООН постановила, що всі держави повинні заборонити імпорту з Іраку, перешкодити передачі йому зброї та військового обладнання, а також фінансової та економічної допомоги. Для повного припинення морських торгових зв'язків із Іраком 25 серпня 1990 РБ ООН прийняла резолюцію № 665, а 25 вересня 1990 схвалив резолюцію № 670 про введення проти Іраку повітряного ембарго, що передбачає заборону на перевезення в Ірак будь-яких вантажів, крім продуктів харчування і гуманітарної допомоги. Також, за пропозицією США РБ ООН 29 листопада 1990 резолюцією № 678 дозволила застосування проти Іраку військової сили для звільнення Кувейту. Ліга арабських держав, Західноєвропейський союз, Альянс (НАТО), Рада співробітництва арабських держав Перської затоки (РСАДПЗ) підтримали рішення про застосування військової сили їх членами на індивідуальній основі [16]. Тобто для врегулювання питання і прийняття відповідних рішень РБ ООН знадобилося три місяці. Отже, РБ ООН може приймати дієві рішення але у випадку російсько-української цей орган виявився безсилим.

С. Роггевен, зауважує, російсько-українська війна, це «Нова ера війни», оскільки Росія є ядерною країною. Перший рік російсько-української війни був відзначений стійкими побоюваннями ескалації конфлікту у бік застосування ядерної зброї. Але хоча ядерна боеголовка не була висаджена в повітря, ця приголомшлива зброя, безумовно, використовується, використовується як шантаж». Також, Роггевен, зауважує, «Страх перед ядерною війною зупиняє західні держави від продажу Україні далекобійної зброї, що дозволяє завдавати ударів углиб території Росії. Страх перед ядерною війною пояснює їхню

нерішучість підтримати будь-які зусилля України щодо повернення Криму. (...) Ядерна зброя має і очищувальну силу. Вона показує, які інтереси великі держави вважають життєво важливими, які просто важливими. Незважаючи на всю риторичку західних лідерів про те, наскільки важливо зупинити Росію, суверенітет України явно не настільки важливий, щоб ризикувати ядерною війною. Якби її безпека справді була життєво важливим інтересом країн Заходу, Україна давно б набула членства в НАТО» [2].

Зазначимо, багато світових акторів ставлять перед ООН і його інститутами, особливо РБ ООН, незручні питання: чи справді ООН може сьогодні забезпечити безпекову рівновагу в світових політичних процесах? Чи зможе вона провести реформу своїх органів, які б могли якщо не упереджувати то швидко діяти і вирішувати виклики світових криз, які постають у XXI сторіччі? І головне питання – чи зможе ООН побудувати нову ефективну архітектуру світової системи безпеки, особливо, враховуючи зброю масового враження. Оскільки, підкреслимо, нинішня система світової безпеки на тлі російсько-української війни, показала повну свою недовірність.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Ні в кого сьогодні не виникає сумнівів, що реформування ООН – питання, яке справді назріло. «ООН потрібна реформа», про це навіть зазначив Президент США Джоозеф Байден у зверненні до Генеральної асамблеї восени 2022 року. Проте, зауважимо, справа не в швидкості здійснення реформи ООН. Головним питанням, як і на початку ХХІ ст., залишається питання – роль Організації Об'єднаних Націй у світових політичних процесах.

Зауважимо, проблема забезпечення світового балансу та безпеки залишається однією з найважливіших і дискусійних для світової спільноти. Геополітична структура світу ускладнюється, на політичній арені виникають нові центри сили. Також, зазначимо, прагнення деяких світових акторів зберегти ООН при точковому реформуванні її структури та РБ ООН – уже замало. Дії Росії в Україні показали повну нездатність ООН та її органів до вирішення цієї складної континентальної кризи. І ми в цьому ще раз упевнилися по реакції ООН на катастрофу, яка сталася на Каховській ГЕС 6 червня 2023 року. «Їх там немає! Хоча катастрофа сталася так багато годин тому, а їх там немає. Але ж ООН і Червоний Хрест повинні бути першими, хто рятує життя. Це те, для чого ці структури були створені. (...) Ми не отримали жодної відповіді», прокоментував Президент України Володимир Зеленський реакцію ООН та Червоного Хреста на підлив Каховської ГЕС.

Передісторія і наслідки Другої світової війни підтвердили раніше існуючі побоювання про неефективність системи колективної безпеки: норми міжнародного права, які діяли на той момент, були не в силах не тільки попередити та не допустити нові конфлікти, але і призвати держави до відповідальності за скоєні злочинства. Потрібні були кардинальні кроки щодо перегляду архітектури нового світового порядку: у потенційного порушника повинно було сформуватися чітке розуміння про невідворотність покарання і впевненість у його невідворотності. Таким цілям система Ліги Націй, що діяла, на той час не відповідала. При створенні нової структури – Організації Об'єднаних Націй – були переглянуті ідеї абсолютного суверенітету і принципи відповідальності держав за їхні дії, встановлювався механізм «відповідної реакції у відповідь» на будь-які дії агресора. Але, сьогодні Організації Об'єднаних націй, цілком можна порівняти з Лігою Націй – претензії на роль світового арбітра не підкріплюються реальними повноваженнями впливу.

З огляду на вищезазначене, можна впевнено сказати, агресивна війна Росії проти України знаменує собою кінець епохи. Російсько-українська війна стала тим чинником, яка змусила провідних світових акторів до розуміння, що наявна система світової безпеки потребує змін. Вона не може далі існувати в такому стані коли країна, яка є членом РБ

ООН, є ядерною країною, нападає на демократичну вільну країну, є визнаним агресором, є стороною конфлікту і ветоє рішення РБ ООН, пов'язані з розв'язанням цього конфлікту, шантажує світ ядерною зброєю, і є ядерним терористом (захоплює АЕС іншої країни).

Логічно, що серед світових акторів постає питання – як найбільш розумно та ефективно керувати цим більш складним новим світом? На наше переконання, повинна бути запропонована зовсім нова архітектура світової системи безпеки, яка б дійсно відповідала викликам та загрозам нового світового порядку. Зауважимо, світу потрібен не наглядяч, не гегемон, а глобальна справедливість для кожного. Навіть для самої маленької країни чи народу. Нова глобальна архітектура світової безпеки має знайти консенсус не тільки між великими гравцями, а з усіма акторами світу хоча б по ключовим поточним загрозам для світу як ядерна, термоядерна, хімічна, епідеміологічна та екологічна, або хоча б частині з них. Керівний орган має справедливо формуватися шляхом континентального консенсусу і для забезпечення виконання домовленостей має використовуватися наддержавний силовий апарат. Варіанти та рівні вирішення світових загроз мають бути не сталими, а динамічними. І знову ж таки пріоритезуватися та визначатися шляхом повного консенсусу. Разом з тим зазначимо, нова архітектура світової безпеки на початку має формуватися і працювати паралельно з ООН. Але потім коли структура стане сталою має замінити її ключові функції.

На нашу думку, саме Україна, яка опинилася в епіцентрі нападу РФ, як ядерної країни на неядерну країну і у відношенні якої були порушені всі гарантії безпеки надані ключовими геополітичними гравцями, має беззаперечне право на пропозиції світовому товариству свого бачення нової архітектури світової системи безпеки, зокрема над створенням нового безпекового сегмента по контролю над ядерною зброєю та іншими загрозами масового ураження. Тому, дуже важливо проведення наукових досліджень та напрацювання нових концептуальних моделей, які змогли б дати відповідь на таке важливе питання як формування нової глобальної ефективної системи безпеки і наближення країн до її реалізації.

Список використаної літератури

1. Gi-Wook Shin. In the Wake of Russia's Invasion of Ukraine, Korea Should Join Its Peers in Defending the Liberal International Order. URL: <https://fsi.stanford.edu/news/wake-russia%E2%80%99s-invasion-ukraine-korea-should-join-its-peers-defending-liberal-international>.
2. The Invasion That Shook the World. *Global Memo by PISM, CFR, INSOR, IAI, ORF, GRF, NIA, ISS, SAILA, CARI, GRC, Lowy Institute, CIGI, CSIS, Chatham House, CEPS, SIIS, RSIS, SWP, Genron NPO, and IISS-PKU*. URL: <https://www.cfr.org/councilofcouncils/global-memos/invasion-shook-world>.
3. United Nations Charter. URL: <https://www.un.org/en/about-us/un-charter>.
4. The UN Turns Seventy-Five. Here's How to Make it Relevant Again. *Global Memo by NIA, COMEXI, ORF, PISM, SAILA, IISS, CIGI, RSIS, Chatham House, ISS, INSS, GRF, INSOR, CARI, GRC, IAI, SIIS*. URL: <https://www.cfr.org/councilofcouncils/global-memos/un-turns-seventy-five-heres-how-make-it-relevant-again>.
5. Єльченко В. ООН і Радбез жодному реформуванню не підлягають. Необхідна нова система колективної безпеки. *Радіо Свобода, 24 травня 2023*. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/rosiya-viyna-radbez-oon-veto-nova-systema-bezpeky/32425329.html>.
6. Виступ Президента України на засіданні Ради Безпеки ООН. 5 квітня 2022. URL: <https://www.president.gov.ua/news/vistup-prezidenta-ukrayini-na-zasidanni-radi-bezpeki-oon-74121>.

7. Deiss J., Plenary. Sixty-fifth General Assembly. URL: <https://press.un.org/en/2010/ga11022.doc.htm>.
8. It's time to reform the Security Council: UN Secretary-General Guterres, 2023. *The Economic Times*. URL: <https://economictimes.indiatimes.com/news/defence/its-time-to-reform-the-security-council-un-secretary-general-guterres/articleshow/100402593.cms?from=mdr>.
9. Winther B. A Review of the Academic Debate about United Nations Security Council Reform. URL: https://brill.com/view/journals/cjgg/6/1/article-p71_5.xml?language=en.
10. Gould M., Rablen M. Reform of the United Nations Security Council: equity and efficiency. URL: <https://link.springer.com/article/10.1007/s11127-017-0468-2>.
11. Буряченко, О. Російсько-українська війна як фактор порушення та еволюції світової безпекової рівноваги. Випуск 2. 2023. С. 73-83. http://politicus.od.ua/2_2023/11.pdf
12. United Nations (audio library). URL: <https://news.un.org/ru/audio/2015/10/1030441>.
13. Рішення Ради Глав Держав Співдружності Незалежних Держав, *Алма-Ата: 21 грудня 1991 рік*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/997_217#Text.
14. Заява МЗС України щодо нелегітимності перебування Російської Федерації в Раді Безпеки ООН та Організації Об'єднаних Націй у цілому, 2022. *МЗС України. 26 грудня 2022 р.* URL: <https://mfa.gov.ua/news/zayava-mzs-ukrayini-shchodo-nelegitimnosti-perebuvannya-rosijskoyi-federaciyi-v-radi-bezpeki-onn-ta-organizaciyi-obyednanih-nacij-u-cilomu>.
15. Меморандум про гарантії безпеки у зв'язку з приєднанням України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_158#Text.
16. United Nations Security Council, URL: <https://www.un.org/securitycouncil/content/resolutions-adopted-security-council-1990>.

THE RUSSIAN-UKRAINIAN WAR AS A PIVOTAL MOMENT IN THE GLOBAL ORDER: A CRISIS OF EFFECTIVENESS IN THE WORLD SECURITY SYSTEM

Oleksiy Buryachenko

*National Aviation University,
Department of Sociology and Political Science
Liubomyra Huzara Ave, 1, 03058, Kyiv, Ukraine
<https://orcid.org/0000-0001-5308-2570>*

The article analyzes and discusses the issue of the Russian-Ukrainian war as a pivotal moment in the global order. The examination of scientific positions, opinions, perspectives, and the analysis of analytical reports, positions, documents, international agreements, and legislative acts allowed the author to conclude that the problem of ensuring global balance and security remains one of the most important and debated issues for the international community in the 21st century. Specifically, the question regarding the role of the United Nations in global political processes is highlighted, considering that the geopolitical structure of the world is becoming more complex, and new centers of power are emerging on the political arena.

The author also points out that the Russian-Ukrainian war has revealed the ineffectiveness, phantom nature, and bureaucratization of the current global security system. The war has compelled leading global actors to recognize that the existing world security system requires changes. It cannot continue to exist in a state where a country, which is a member of the UN Security Council, possesses nuclear weapons, attacks a democratic free country, is recognized as an aggressor, is a party to the conflict, vetoes UN decisions related to resolving the conflict, blackmails the world with nuclear weapons, and acts as a nuclear terrorist (seizing another country's nuclear power station).

The author emphasizes that among global actors, the question arises of how to intelligently and effectively manage this more complex new world. According to the author's conviction, a completely new architecture of the global security system should be proposed, one that truly corresponds to the challenges and threats of the new world order. The author believes that the desire of some global actors to preserve the UN through selective reforms of its structure and the UN Security Council is insufficient. The actions of Russia in Ukraine have demonstrated the complete inability of the UN and its organs to resolve such a complex continental crisis as the Russian-Ukrainian war. In the author's opinion, Ukraine, which found itself at the epicenter of the Russian attack, when one nuclear country attacked another non-nuclear country and all security guarantees provided by key geopolitical players were violated, has an undisputed right to propose its vision of a new architecture for the global security system to the world community. This includes the creation of a new security segment for nuclear weapon control and other weapons of mass destruction.

Key words: Russian-Ukrainian war, global security system, new architecture of the global security system, United Nations, UN Security Council, Ukraine, Russia, UN reform.